

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ»

ПАЛАГНЮК М. В., здобувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України

У статті розкрито проблему термінологічної неоднозначності поняття «громадянська позиція». Проаналізовано зміст і розглянуто різні тлумачення понять «позиція», «громадянин», «громадянськість», «громадянська позиція». На основі наукових джерел узагальнено визначення поняття «громадянська позиція».

Позиція, громадянин, громадянськість, громадянська позиція.

В статье раскрыто проблему терминологической неоднозначности понятия «гражданская позиция». Проанализировано содержание и рассмотрены различные толкования понятий «позиция», «гражданин», «гражданственность», «гражданская позиция». На базе научных источников обобщенно определено понятие «гражданская позиция».

Позиция, гражданин, гражданственность, гражданская позиция.

Постановка проблеми. Переломний етап становлення України як правової демократичної держави зумовлений і через це тісно пов'язаний із становленням українського громадянського суспільства. Адже саме суспільство є тим «двигуном», який забезпечує розвиток держави. Цей процес є динамічним лише тоді якщо кожен громадянин характеризується високим рівнем моральної, правової та політичної культури, приймає активну участь у розбудові громадянського суспільства, розуміє та сумлінно виконує свої обов'язки. Один із письменників зауважив, що демократія потребує свідомого й активного громадянина, а без нього вона не може відбутися. Виховання такого громадянина здійснюється шляхом формування в особистості громадянської позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування громадянської позиції була і є предметом дослідження філософів, соціологів, педагогів, політологів. Всебічно і глибоко, з точки зору педагогіки, питання активної громадянської позиції висвітлили у своїх працях: Н. Дерев'янку, М. Задерихіна, В. Іванчук, П. Ігнатенко, В. Поплужний, Б. Кобзар. Педагогічні аспекти формування громадянської позиції особистості досліджували такі науковці, як Т. Пантук, В. Рябов, А. Сбруєв, Н. Скотна, В. Струманський, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, І. Тараненко та інші.

Вивчення наукових джерел показало, що існує проблема визначення сутності поняття «громадянська позиція», оскільки кожен дослідник намагається подати власне трактування сутності цього поняття. Також необхідно дослідити сутність поняття «громадянськість», так як в сучасній науковій літературі його часто використовується як синонім до поняття «громадянська позиція». Через таку невпорядкованість у висвітленні даних поняття важливо розглянути різні точки зору науковців на поняття «громадянськість» для уникнення в майбутньому отождоження його із поняттям «громадянська позиція».

Тому **метою нашого дослідження** є аналіз науково-довідникових джерел для визначення сутності понять «громадянська позиція» та «громадянськість».

Виклад основного матеріалу дослідження. Виявлення сутності та особливостей процесу виховання громадянської позиції залежить від аналізу двох важливих елементів – громадянин і громадянськість. Базовим поняттям для визначення сутності терміну «громадянська позиція» є життєва позиція. Її можна схарактеризувати як діяльнісну реакцію на оточуючий світ у всіх його проявах. Позиція – це сукупність конкретно визначених дій, своєрідних відповідей на певний чинник. Таким чином, ми погоджуємося з думкою М. Д. Арцишевської, що життєва позиція – це стале, узагальнене духовно-практичне ставлення людини до навколишньої дійсності та самої себе, яке характеризується певною мірою активності, спрямованістю, оціночним забарвленням тощо, виявляється в різних формах людської життєдіяльності, об'єднуючи їх у єдине ціле» [1].

Далі розглянемо поняття «громадянин», яке є предметом дослідження в першу чергу юридичних наук і являє собою юридичну категорію. Так, юридичні словники традиційно визначають поняття «громадянин» як фізичну особу, у якої є правовий ста-

тус приналежності до певної держави, її зв'язок з певною, конкретно державою у формі громадянства [18].

В. Даль характеризує громадянина тільки як міського жителя та визначає приналежність громадянина як до людей, так і до суспільства. Автор підкреслює відповідальність громадянина перед суспільством, але не відкидає «свідоме ставлення особистості до іншого як до рівної та рівноправної людини, члена громади, спільноти, громадянського суспільства» [3].

«Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій» ідентифікує вже особу, а не міського жителя до певної країни та сумлінне виконання всіх законів держави: «громадянин – людина, яка ідентифікує себе з певною країною, де вона наділена відповідним юридичним статусом, що є основою для користування певними правами та виконання обов'язків» [5].

Більш розгорнуто цю думку розкриває суспільствознавчий словник: «Громадянин є не просто мешканцем якоїсь країни з її офіційно отриманим громадянством. Це – соціальний тип особи, який характеризується такими суспільно значущими якостями, як розуміння та вміння поєднувати власні та суспільні й державні інтереси, як почуття обов'язку (та його посиленого виконання) щодо Батьківщини (патріотизм), як дієва відповідальність за свої дії в суспільній сфері, зокрема й у співдії з іншими громадянами, організаціями тощо [10].

Отже, громадяни будують свою державу і протистоять тим, хто цьому заважає, вони є суб'єктами суспільного, державного життя. Бути громадянином – це брати участь (прямо/опосередковано) у створенні та захисті законів держави, бути підпорядкованим законам держави, бути захищеним законами держави.

Аналіз інформаційно-довідникових джерел дав змогу встановити, що співіснування одного громадянина з іншим можливе лише в громадянському суспільстві. Отже, громадянин ідентифікує себе з певною країною, має юридичний статус (громадянство), наділений почуттям обов'язку перед Батьківщиною та несе певну відповідальність перед її суспільством.

Подальше наше дослідження було спрямоване на визначення сутності поняття «громадянськість». У «Тлумачному словнику великоруської мови» В. Даля «громадянськість» розглядається як «стан цивільної громади; поняття і ступінь освіти, необхідні для створення громадянського суспільства» [3].

Політологічний словник трактує громадянськість як готовність і здатність людини, громадянина до активної участі у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків.

Політичні словники обґрунтовують це поняття як «прихильність інтересам політичного суспільства, частіше за все держави, готовність іти на жертви заради цих інтересів»; «причетність до долі своєї Батьківщини та її народу» [7;8].

Таким чином, характеризуючи «громадянськість» як «вищу чесноту вільного та повноправного учасника політичного суспільства», наголос робиться на активному та свідомому включенні в політичне життя.

Згідно із визначенням Г. Філонова, громадянськість – це комплекс суб'єктивних якостей особистості, що виявляється у відношеннях та діяльності людини при виконанні основних соціально-рольових функцій – усвідомленої законслухняності, патріотичної відданості Батьківщині та захисту її інтересів у дійсно вільній та чесній причетності до її орієнтації на загальноприйняті суспільством норми та моральні цінності, включаючи галузі праці, родинно-побутових, міжнаціональних і міжособистісних стосунків.

С. Зябрева визначила громадянськість як складну інтегративну особистісно-моральну якість, що характеризується усвідомленням прав і обов'язків громадян України, почуттям любові до Батьківщини, інших людей, себе.

На основі аналізу досліджень вітчизняних науковців ми дійшли висновку, що громадянськість характеризує громадянина саме в дії і є надзвичайно важливим якісним показником сформованості в особистості громадянської позиції. Її сутність складають певні знання, уміння, властивості, якості, що дають можливість людині усвідомити власні права та обов'язки і любов до Батьківщини.

Однак слід розглянути й деякі з підходів до розуміння категорії громадянськості західної науки. Наприклад, Ентоні Гідденс визначив громадянськість як «сукупність правил і ресурсів, що сприяють виробництву та відтворенню соціальних інститутів, «зафіксованих» у часі і просторі».

Американський дослідник Дж. Зевін, розмірковуючи про зв'язок патріотизму і критичного мислення, дійшов висновку, що «громадянськість – це здатність людини критично оцінювати як ситуацію в суспільстві, так і рішення уряду». Такий підхід

передбачає можливість для особи робити свій вибір, заснований на знанні, освіченості, освіті.

Таким чином у дослідженнях вітчизняних науковців акцент робиться на духовно-моральні об'єднуючі засади, у західному ж контексті громадянськість трактується як «освічений патріотизм», тобто пріоритет віддається знанням юридичних, політичних, моральних норм і їх застосуванню. Вище згадані вчені вважають одним із головних проявів громадянськості внутрішню готовність людини служити вищим цілям, бути джерелом і рушійною силою морального вдосконалення суспільства.

В.П.Горбатенко в «Юридичній енциклопедії» ототожнює громадянськість та громадянську позицію, які, на його думку, «пов'язані з почуттям гордості за свою країну, її традиції, звичаї, символи, з повагою до прав та обов'язків громадянина, до конституції, держави» Тоді як Г. Гревцева навпаки розмежовує дані категорії: «Громадянськість - це комплекс громадянських якостей, що дозволяє визначити громадянську позицію людини та її готовність до входження у соціальне суспільство» [2]. Такого ж підходу дотримується І.Сопівник розглядаючи громадянськість як «інтегративну якість, яка складається із комплексу громадянських якостей, що характеризують особистість як громадянина-патріота, громадянина-професіонала і громадянина-демократа» [9].

Саме тому у науковій літературі категорії «громадянська позиція» та «громадянськість» дуже часто зустрічаються поряд. Однак, громадянська позиція є, перш за все, готовністю проявляти громадянськість у суспільно-корисній діяльності. Але, розглядаючи поняття «громадянська позиція», слід зазначити що воно характеризується дуже широким спектром рис та якостей окрім громадянськості.

Багато науковців називають основними рисами «громадянської позиції» внутрішню готовність людини до захисту своєї країни, здатність до самопожертви, здатність поступатися власними інтересами в ім'я суспільного благополуччя. З точки зору інших науковців провідна роль у висвітленні поняття «громадянська позиція» належить педагогічним аспектам. Так К. Г. Столипіна розуміє «громадянську позицію» не лише як суттєву соціальну якість людей, їх здатність до взаємодії із суспільством, а і як показник цінності особистості, що визначає її ідейно-моральні риси.

У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» визначено громадянську позицію як систему ціннісних і соціальних орієнтацій та настановлень, які характеризують людину як громадянина країни та суспільства [4].

Аналіз вищевказаних джерел дозволив сформулювати таке визначення поняття «громадянська позиція»: це система особисто-ціннісних якостей, притаманних людині та соціальних чинників, що впливають на неї і разом проявляються у таких рисах як: готовність захищати свою країну, здатність до самопожертви, життя і праця на благо суспільства.

Громадянська позиція формується у процесі активної діяльності людини у різних сферах її життя на підставі соціально-політичних, моральних та правових цінностей під впливом різних соціальних інститутів. Формування громадянської позиції означає, що людина формує особливе бачення світу та лінію поведінки, здатність аналізувати та діяти з точки зору громадянськості.

Висновки. Отже теоретичною основою поняття «громадянська позиція» є такі поняття як «позиція», «громадянин», «громадянськість», що розглядається у науково-довідниковій літературі багатоаспектно. Зроблено порівняльний аналіз сутності понять «громадянська позиція» та «громадянськість», і встановлено, що перше має широкий спектр рис, однією із яких є готовність проявляти громадянськість у процесі суспільної діяльності.

Громадянську позицію визначено як систему особистісно-ціннісних якостей, притаманних людині та соціальних чинників, що впливають на неї і в процесі взаємодії можуть проявлятися у готовності захищати свою країну, здатності до самопожертви, житті і праці на благо суспільства.

Література

1. Арцишевська М. Р. Інтеграція змісту освіти : монографія / М.Р. Арцишевська, Р.В. Арцишевський. – Луцьк : Вежа, 2007. – 316 с.
2. Гревцева Г. Я. Гражданское воспитание как фактор социализации школьников: автор. дис. на соискание учен. степени доктора пед. наук: спец. 13. 00. 01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Г. Я. Гревцева – Челябинск, 2006. – 46 с.

3. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: Современное написание : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. Т. 1 : А–З – 2003. – 1158 с.

4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. - №3. – С. 7-13.

5. Крупський Я.В. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій : словник / Я.В. Крупський , В. М. Михалович. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 72 с.

6. Новий український тлумачний словник. Близько 20000 слів і словосполучень / укл. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник ; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2008. – 608 с.

7. Політичний словник / за ред. В. К. Врублевського. – К. : Гол. ред. УРЕ, 2004. – 876 с.

8. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка та ін. – 2-ге вид. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.

9. Сопівник І.В. Формування громадянськості студентів вищих аграрних навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / І.В.Сопівник. – Т., 2006. – 20 с.

10. Суспільствознавчий словник. Інтернет-джерело: <http://narodna.pravda.com.ua/politics/47d40cf9bdfce/>

REFERENCES

1. Arcy`shevs`ka M. R. Integraciya zmistu osvity` : monografiya / M.R. Arcy`shevs`ka, R.V. Arcy`shevs`ky`j. – Lucz`k : Vezha, 2007. – 316 s.

2. Grevceva G. Ya. Grazhdanskoe vospuy`tany`e kak faktor soy`aly`zacy`y` shkol`ny`kov: avtor. dy`s. na soy`skany`e uchen. stepeny` doktora ped. nauk: specz. 13. 00. 01 «Obshhaya pedagogy`ka, y`story`ya pedagogy`ky` y` obrazovany`ya» / G. Ya. Grevceva – Chelyaby`nsk, 2006. – 46 s.

3. Dal` V. Y`. Tolkovy`j slovar` zhy`vogo vely`korusskogo yazyka: Sovremennoe napy`sany`e : v 4 t. / V. Y`. Dal`. – М. : ООО «Y`zdatel`stvo AST», 2003. Т. 1 : А–Z – 2003. – 1158 s.

4. Konceptsiya gromadyans`kogo vy`hovannya osoby`stosti v umovax rozvy`tku ukrayins`koyi derzhavnosti // Shlyax osvity`. – 2000. – №3. – S. 7-13.

5. Krups`ky`j Ya.V. Tlumachny`j slovny`k z informacijno-

pedagogichny`x texnologij : slovny`k / Ya.V. Krups`ky`j , V. M. My`xalovy`ch. – Vinny`cya : VNTU, 2010. – 72 s.

6. Novy`j ukrayins`ky`j tlumachny`j slovny`k. Bly`z`ko 20000 sliv i slovopoluchen` / ukl. : N. D. Kusajkina, Yu. S. Cy`bul`ny`k ; za zag. red. d-ra filol. nauk, prof. V. V. Dubichy`ns`kogo. – Xarkiv : Kny`zhkovy`j klub «Klub simejnogo dozvillya», 2008. – 608 s.

7. Polity`chny`j slovny`k / za red. V. K. Vrublevs`kogo. – K. : Gol. red. URE, 2004. – 876 s.

8. Politologichny`j ency`klopedy`chny`j slovny`k / uporyad. V. P. Gorbatenko ; za red. Yu. S. Shemshuchenka ta in. – 2-ge vy`d. – K. : Geneza, 2004. – 736 s.

9. Sopivny`k I.V. Formuvannya gromadyans`kosti studentiv vy`shhy`x agrarny`x navchalnyx zakladiv: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: specz. 13.00.07 «Teoriya i metodyka vychovannya» / I.V.Sopivny`k. – T., 2006. – 20 s.

10. Cuspil`stvoznavchy`j slovny`k. Internet-dzherelo: <http://narodna.pravda.com.ua/politics/47d40cf9bdfce/>

ESSENCE OF THE CONCEPT «CIVIL POSITION»

PALAHNIUK M., researcher of the Department of Social Pedagogy and Information Technologies in Education National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The article reveals the problem of terminological ambiguity the concept of «citizenship». A content analysis and considered various interpretations of the concepts of «position», «citizen», «citizenship», «citizenship». On the basis of scientific sources generalized definition of «citizenship».

Analyzed the content and also different interpretations of concepts «position», «citizen», «citizenship», «citizenship». Based on scientific sources generalized definition of «citizenship».

Position, citizen, citizenship, civil position.

УДК 378.016:811

**ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

© І. О. Паламаренко, 2015